

Віктор ВОЙЦИШЕН,
заступник Генерального прокурора України,
державний радник юстиції 2 класу

ПРОКУРАТУРА У СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ В ПЕРІОД ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ

Ключові слова: реформа кримінальної юстиції України; прокурор у кримінальному судочинстві; функція кримінального переслідування; прокурорський нагляд; судовий контроль.

У демократичному суспільстві суд виступає надійною протизагою законодавчій та виконавчій гілкам влади, йому належить особлива роль у їх взаємодії. За допомогою судової правозастосовної діяльності досягається оптимальний баланс і рівноцінне урахування публічних та приватних інтересів, реалізується взаємна відповідальність держави й особи. Механізм судового захисту являє собою основний та найбільш ефективний спосіб забезпечення верховенства права, захисту прав і свобод людини та громадянина. Це повною мірою стосується кримінально-правової сфери, оскільки в сучасному суспільстві особливо гостро відчувається потреба в дієвому механізмі протидії злочинності.

У 1997 році Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав і основних свобод людини. Згідно з ч. 1 ст. 6 Конвенції кожен має право на справедливий та відкритий розгляд незалежним і безпристрасним судом висунутого стосовно нього кримінального обвинувачення.

Водночас повноцінна реалізація такого права неможлива без ефективного здійснення інших кримінально-процесуальних функцій – обвинувачення та захисту. Модернізація системи кримінального судочинства вимагає також зміни підходів до розуміння функцій і статусу прокурора в системі кримінальної юстиції.

Прокуратура України сьогодні є тим державним органом, який у силу своїх

повноважень здатен ефективно захищати права українських громадян у сфері кримінальної юстиції.

У механізмі державної влади України прокуратура виступає як самостійний інститут і не належить до жодної з її гілок. Разом із тим, виконуючи покладені на неї функції, прокуратура тісно взаємодіє з законодавчою, виконавчою і особливо судовою гілками влади. Відповідно до Конституції України функція підтримання державного обвинувачення у суді покладена саме на прокуратуру України.

Водночас реформа кримінальної юстиції, що відбувається в Україні, є необхідним кроком на шляху адаптації українського законодавства до європейських і світових стандартів у цій сфері. Мета реформування правового статусу прокурора у кримінальному процесі – це необхідність закріплення конституційного статусу прокуратури України відповідно до міжнародних принципів та стандартів. При цьому також слід враховувати історичні традиції, реальний стан державного й суспільного розвитку України. Напрямами реформ мають стати подальші демократизація і гуманізація судочинства, посилення захисту прав та свобод людини.

Аналіз міжнародних документів свідчить про те, що в більшості країн органи прокуратури розглядаються передусім у контексті кримінального судочинства. Це відображено в цілій системі міжнародних документів, зокрема Керівних принципах Організації

Об'єднаних Націй (ООН) про роль державних обвинувачів. Дані принципи прийняті на Восьмому конгресі ООН з попередження злочинності та поведження з правопорушниками. Крім того, ця позиція підтримана в Рекомендаціях 19 Комітету міністрів Ради Європи, Стандартах професійної відповідальності, основних обов'язках і правах прокурорів, розроблених у 1999 році. В перелічених документах увага акцентується на притаманній прокурору діяльності з підтримання державного обвинувачення у суді, нагляді за законністю досудового розслідування, захисті прав потерпілих від злочинів тощо. Крім того, в деяких національних правових системах прокурори виконують й інші функції. Це нагляд за законністю обмеження прав і свобод людини на досудовому слідстві, додержанням законів при проведенні негласної (таємної) процесуальної діяльності, виконанням судових рішень у кримінальних справах.

Фактично головною і визначальною для органів прокуратури є функція кримінального переслідування, що прямо передбачено міжнародними нормами й стандартами щодо прокуратури, зокрема Рекомендаціями 19 Комітету міністрів Ради Європи про роль прокуратури в системі кримінального судочинства.

Ця функція звичайна для країн з розвинутою правовою системою (США, Італія, Німеччина, Франція, Португалія). Такий самий шлях обрала більшість пострадянських держав (зокрема Вірменія, Грузія, Казахстан, Киргизія, Литва, Росія). Водночас обсяг повноважень прокурорів щодо кримінального переслідування визначається кримінально-процесуальним законодавством і в різних країнах має свої особливості. Так, у деяких державах вказана функція містить стадії досудового слідства, судового розгляду і відбування визначеного судом покарання (Фінляндія, Португалія, Італія, Казахстан). В інших – вона обмежується стадією досудового слідства (Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Киргизія, Латвія, Литва, Молдова, Румунія, Узбекистан).

Прокурор у кримінальному судочинстві передусім представляє загальнодержавні, суспільні інтереси, які реалізуються в його

обвинувальній діяльності. Винятково на прокурора покладено здійснення кримінального переслідування в суді у справах публічного і приватно-публічного обвинувачення. Державне обвинувачення – це пік, вершина прокурорської діяльності в кримінальному судочинстві, оскільки лише при розгляді кримінальної справи судом вирішується питання про винуватість або невинуватість підсудного. Якщо прокурором не буде доведено обвинувачення, то вся попередня робота з розкриття і розслідування злочину не може призвести до законного результату. Таким чином, відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України саме прокурор, який бере участь у судовому розгляді справи, і є державним обвинувачем.

Конституційне начало змагальності в українському кримінальному процесі означає розмежування функцій обвинувачення, захисту і вирішення справи по суті. Віднині суд звільнений від обов'язку вживати заходів щодо всебічного, повного та об'єктивного вивчення обставин справи.

Виступаючи у суді, державний обвинувач самостійно визначає свою позицію в ході судового розгляду кримінальної справи. Керуючись власним внутрішнім переконанням, він визначає обсяг обвинувачення, у межах якого і здійснює кримінальне переслідування. Крім того, державний обвинувач самостійно формулює суду свої пропозиції з питань, які потрібно вирішити під час винесення вироку.

Вибір Україною європейської моделі розвитку передбачає визнання і законодавче закріплення нових форм кримінально-процесуальної діяльності, зокрема судового контролю.

Сутність судового контролю за досудовим розслідуванням полягає у тому, що особа завжди має гарантію захисту свого права в суді.

У постсоціалістичних державах співвідношення судового контролю та прокурорського нагляду за законністю досудового провадження є одним із найбільш дискусійних питань реформи кримінального процесу, оскільки саме для них характерна функція прокурорського нагляду за законністю діяльності органів, які проводять ОРД,

дізнання і досудове слідство. На думку критиків попередньої системи, обвинувальна та наглядова функції прокуратури перебувають в непримиренному протиріччі. Отож можна зробити висновок: необхідна повна заміна прокурорського нагляду за законністю досудового провадження судовим контролем, як це має місце в країнах зі змагальною моделлю кримінального процесу.

У ряді країн (Вірменія, Грузія, Латвія, Литва) простежується тенденція відмови від прокурорського нагляду за законністю досудового слідства. За прокуратуру в сфері кримінального судочинства крім підтримання державного обвинувачення залишається лише право нагляду за додержанням законів у діяльності органів, які проводять оперативно-розшукову діяльність та дізнання.

Контроль за законністю діяльності органів розслідування у країнах Заходу покладено переважно на суди. Найбільш чітко це реалізується в країнах англо-американської системи права. У Східній Європі прокурорський нагляд за законністю досудового слідства зберігся у Болгарії, Угорщині, Румунії та Чехії. У Західній Європі – в Італії, Нідерландах, Норвегії, Португалії, Швейцарії та інших – прокуратура здійснює досить суворий контроль за органами досудового провадження. Однак її завдання полягає не так в охороні законності, як у забезпеченні інших напрямів діяльності прокуратури, особливого процесуального керівництва слідством.

Незважаючи на наявність судового контролю, роль прокурорського нагляду за законністю досудового слідства важко переоцінити.

Судовий контроль орієнтований передусім на забезпечення прав осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності.

Прокурорський нагляд же спрямований здебільшого на законність власне кримінального переслідування. Іншими словами, проведення слідства і прокурорський нагляд за його законністю має на меті ефективність реалізації останнього. Кожен із даних видів діяльності забезпечує цілісність кримінального переслідування. Річ у тім, що використання незаконних методів або порушення кримінально-процесуального закону фак-

тично прирівнюється до відсутності кримінально-процесуальної діяльності. Докази, отримані незаконним шляхом, жодної процесуальної реалізації не матимуть.

При цьому досудове слідство передбачає отримання доказової інформації, яка надалі стає основою позиції прокурора як державного обвинувача. Він же і користується доказами у суді, тим самим забезпечуючи доведеність вини обвинуваченого. Відповідно, відмежовувати отримання інформації, що стосується справи, від прийняття процесуальних рішень на її основі – не можна. У цьому зв'язку недоцільно позбавляти прокурора повноважень щодо координації розслідування злочинів чи можливості проводити його особисто у разі необхідності. Вочевидь, процесуальне керівництво прокурора досудовим розслідуванням не вбачається за можливе без встановлення юридичної відповідальності за невиконання або неналежне виконання законних вимог прокурора.

Таким чином, саме прокурор як суб'єкт кримінального переслідування насамперед відповідальний за ефективне функціонування всієї системи органів досудового розслідування. Недаремно функцію кримінального переслідування називають «генеруючою» і такою, яка передбачає різні форми реалізації. Цілком закономірно, що така діяльність з урахуванням норм закону та національної практики може охоплювати порушення кримінальних справ, їх розслідування, нагляд за законністю слідства, а також виконання інших функцій. Дане твердження узгоджується і з розумінням сутності кримінального переслідування як багатоетапної діяльності. Розпочинається вона з порушення кримінальної справи і закінчується забезпеченням виконання призначеного судом покарання. Підтримання обвинувачення в суді має бути логічним продовженням усіх попередніх етапів кримінального переслідування. Обсяг повноважень прокурора має співвідноситися з його відповідальністю за законність та обґрунтованість результатів розслідування.

І насамкінець хотілося б зазначити таке. Сьогодні відносини між судом і прокуратурою в Україні можна охарактеризувати, швидше, як систему взаємодії, де функціо-

нування одного органу неможливе без наявності другого. Саме ці органи держави покликані забезпечити найбільш точне додержання законності, охорону прав і свобод фізичних та юридичних осіб.

Виконуючи притаманні лише їм функції, належним чином реалізуючи свої повноваження, і суд, і прокуратура як державні органи в Україні працюють на благо суспільства, людини, громадянина.

Віктор ВОЙЦИШЕН

**ПРОКУРАТУРА У СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
В ПЕРІОД ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ**

Резюме

Висвітлюються проблеми, пов'язані з реформуванням кримінальної юстиції України на сучасному етапі. Аналізується обсяг повноважень прокурорів країн Європи та США у сфері кримінального судочинства.

Визначаються особливості прокурорського нагляду та судового контролю за оперативно-розшуковою діяльністю, дізнанням і досудовим слідством у кримінальному процесі України.

Віктор ВОЙЦИШЕН

**ПРОКУРАТУРА В СИСТЕМЕ УГОЛОВНОЇ ЮСТИЦИИ УКРАИНЫ
В ПЕРИОД ЕЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ**

Резюме

Освещаются проблемы, связанные с реформированием уголовной юстиции Украины на современном этапе. Анализируется объем полномочий прокуроров стран Европы и США в сфере уголовного судопроизводства.

Определяются особенности прокурорского надзора и судебного контроля за оперативно-розыскной деятельностью, дознанием и досудебным следствием в уголовном процессе Украины.

Viktor VOYTSYSHEN

**PUBLIC PROSECUTOR'S OFFICE IN CRIMINAL JUSTICE SYSTEM OF UKRAINE
AT THE STAGE OF ITS REFORMATION**

Summary

Current problems of criminal justice system reforming are enlightened in the article. The range of prosecutorial powers in criminal legal procedure of European countries and USA are analyzed.

The author defines the peculiar features of prosecutor's supervision and court control over operative and search activity, inquiry and pre-trial investigation in Ukrainian criminal legal procedure.